

شهرهای رقابتی در قرن ۲۱

توسعه اقتصاد بومی خوشه محور

مؤلف:

دکتر علی رستمی

(عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور)

مهندس مصطفی التجائی

سرشناسه: رستمی، علی، ۱۳۴۹ -

عنوان و نام پدیدآور: شهرهای رقابتی در قرن ۲۱ توسعه اقتصاد بومی خوشه محور/علی

رستمی، مصطفی التجائی

مشخصات نشر: تهران: نورا، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۲۰۴ ص.

شابک: ۱۰۰۰۰۰ ریال: 9-20-6645-600-978

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: خوشه‌های صنعتی—آسیا

موضوع: رقابت—آسیا

موضوع: شهرها و روستاها—آسیا: توسعه

موضوع: اقتصاد شهری

شناسه افزوده: التجائی، مصطفی، ۱۳۶۴ -

رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۹۵/خ HC۴۱۵

رده بندی دیویی: ۳۳۸/۹

شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۸۵۲۶۸

عنوان: شهرهای رقابتی در قرن ۲۱ (توسعه اقتصاد بومی خوشه محور)

مؤلف: دکتر علی رستمی - مهندس مصطفی التجائی

ناشر: نورا

نوبت چاپ: اول زمستان ۱۳۹۲

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹-۲۰-۶۶۴۵-۶۰۰-۹۷۸

«کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است»

مرکز پخش: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، خیابان منیری جاوید بن بست مبین پلاک ۲

تلفن: ۶۶۴۹۱۲۰۸

پیش گفتار

در هیچ زمانی در طول تاریخ یک چنین شتابی در تغییر مطابق آنچه امروز شاهد آن هستیم وجود نداشته است. موفقیت و پیشرفت در علم و تکنولوژی نیز بی سابقه است. این تغییرات تقریباً از یک منحنی نمایی تبعیت کرده که پایه آن رشد اقتصادی ناشی از انقلاب صنعتی است. اما نرخ توسعه شهری کمتر مورد توجه بوده است.

بیشتر کشورهای در حال توسعه آسیایی استقلال خود را از اواسط قرن بیستم بدست آورده‌اند. اکثریت آن‌ها تلاش کرده‌اند با تغییر از جامعه کشاورزی به اقتصاد صنعتی به سرعت به رشد اقتصادی دست یابند. در عصر فرا صنعتی هجوم دانش و تکنولوژی پیشرفته فشار زیادی را روی کشورهای در حال توسعه آسیایی وارد کرده است تا در عرض نیم قرن هم دوره دوم صنعت یعنی ساخت و هم دوره سوم آن یعنی خدمات را به سمت خود جذب نماید. در حالی که این امر در کشورهای صنعتی در طول ۲ قرن اتفاق افتاده است. با تغییرات آب و هوایی و بحران‌های بین‌المللی اخیر مباحث مربوط به منابع سریعاً به صدر جدول مباحثات سیاسی راه یافته است که از آن جمله می‌توان فراهم آوردن زیرساخت برای جوامع شهری به سرعت در حال رشد آسیایی، حفاظت از انرژی، مدیریت منابع آب، کیفیت زندگی مردم و محیط زیست آن‌ها را نام برد.

یک چنین تغییراتی بر نیاز به تطبیق در مورد مسائل پیش رو دلالت می‌کند که تطبیق در زمینه توسعه شهری نیز از این قاعده مستثنی نیست. بدین معنا که متدهای برنامه ریزی و توسعه شهری مطابق آنچه در این کتاب معرفی شده‌اند باید بر یک رویکرد نوآورانه و بسته به نوآوری و نبوغ خوانندگان در تحول شهرها از تئوری به عمل تاکید ورزند.

چگونه شهرهای آسیایی می‌توانند پایدار و رقابتی باقی بمانند؟

شهرهای آسیایی کانون رشد اقتصادی سریع هستند ولی همچنان درباره توانایی آن‌ها در رقابت پذیری محرک‌های اصلی رشد اقتصادی شهری - فاکتورهایی که صنایع شهری آن‌ها را رقابت پذیر می‌کند، یا آن چه که دولت‌ها یا سازمان‌های توسعه دهنده می‌توانند برای رقابت پذیری و پایداری همزمان آن‌ها را افزایش دهند - کمتر شناخت وجود دارد. یک رویکرد توسعه ای نوآورانه ساخته شده است تا اجازه دهد همه انواع شهرها، مناطق شهری و صنایع - شرکت‌های کوچک و متوسط^۱، بانک‌های توسعه ای و دولت‌های ملی و شهری به طور سیستماتیک آنالیز شوند. رویکرد

^۱ .SMEs

توسعه اقتصادی شهری مبتنی بر خوشه (CCED) یک متدولوژی سیستماتیک برای فهم محرک‌های بزرگ توسعه اقتصاد بومی و برای ارزیابی نقاط قوت و ضعف در پیشرفت رقابت پذیری خوشه های صنعتی و مناطق شهری می باشد. این رویکرد دانش را به عمل متصل می کند، نقاط ورود استراتژیک مشارکت بخش دولتی و خصوصی را تأمین می کند و می تواند یک ابزار خوب تصمیم گیری برای سیاست گذاران (یا سرمایه گذاران بخش خصوصی) باشد تا بتوانند تصمیمات آگاهانه بهتری در زمینه سرمایه گذاری اتخاذ نمایند. درک آناتومی محرک های کلیدی رقابتی پذیری اقتصادهای شهری می تواند تأثیرگذارترین روش های کاهش فقر از طریق ایجاد مشاغل پایدار، استفاده بهینه از منابع و توسعه بر مبنای مجموعه مهارت های در دسترس در شهر را شکل دهد.

^۱ علی رستمی

^۲ مصطفی التجائی

فهرست مطالب

مقدمه ۱۱

فصل ۱: رقابت پذیری شهری و توسعه اقتصادی خوشه محور

۲۰	رقابت پذیری شهرهای آسیایی .....
۲۳	شکل گیری اقتصادهای محلی از طریق مزیت رقابتی .....
۲۳	۱- مزیت نسبی .....
۲۴	۲- مزیت رقابتی .....
۲۵	۳- مزیت مشارکتی .....
۲۸	تراکم و تغییر شکل شهرهای آسیایی .....
۲۹	۱- تراکم شهرها و شهرکها .....
۳۱	۲- تراکم کسب و کارها و صنایع .....
۳۲	۳- خوشه‌ها به عنوان محرک‌های توسعه اقتصاد شهری .....
۳۳	۴- تقویت خوشه‌ها جهت رقابتی‌تر کردن شهرهای آسیایی .....
۳۵	توسعه اقتصاد شهری خوشه محور .....
۳۵	۱- توسعه اقتصادی محلی مبتنی بر تقاضا .....
۳۶	۲- مفهوم CCD .....
۳۷	تغییر الگوی توسعه برای شهرهای آسیایی .....

فصل ۲: عوامل مؤثر بر شکل گیری تراکم فضایی شهرهای آسیایی

۴۰	جغرافیای اقتصادی تغییردهنده شهرهای آسیایی .....
۴۱	۱- شهر گرایی سریع در آسیا .....
۴۴	۲- اندازه و رشد شهرها .....
۴۵	۳- روند شهر نشینی در ایران .....
۵۰	۴- الگوهای فضایی شکل دهنده خوشه های شهری در آسیا .....
۵۲	دینامیک‌های اقتصادهای شهری .....
۵۳	۱- شهر گرایی محرکی برای تولید ثروت .....
۵۶	۲- تراکم و افزایش تخصصی سازی اقتصادی مناطق شهری .....
۵۷	۳- تغییر ساختار اقتصادی از صنایع بخش دوم به سوم در شهرهای آسیایی بزرگتر .....
۶۰	۴- تفاوت‌های منطقه ای در عملکرد اقتصادی شهرها .....
۶۰	۵- تراکم فضایی سرمایه گذاری مستقیم خارجی .....

- ۶-ایدئولوژی سیاسی و برنامه ریزی توسعه اقتصادی..... ۶۳
- عوامل فشار- جذب مؤثر بر اقتصادهای متراکم شهرهای آسیایی..... ۶۴
- ۱-عوامل فشار..... ۶۶
- ۲-عوامل جذب..... ۶۸
- شیوه های طراحی فضایی جهت تقویت توسعه اقتصادی مناطق شهری: موضوعات..... ۷۱
- ۱-طراحی اصلی و طراحی اقتصادی..... ۷۱
- ۲-ایجاد زیرساخت..... ۷۲
- ۳-پیرا شهرهای جدید..... ۷۴
- ۴-مناطق اقتصادی، املاک و مستغلات صنعتی و مناطق تجاری..... ۷۵
- ۵-قطب های رشد..... ۷۶
- ۶-تکنو پل ها (قطب های تکنیکی)..... ۷۷
- مدل های قدیمی رشد شهری باید تغییر نماید..... ۷۸

فصل ۳: عوامل نوظهوری که روند رشد اقتصادی شهری را تسریع می نمایند

- توسعه اقتصادی مبتنی بر تقاضا: رویکردها و استراتژی ها..... ۸۲
- ۱-رویکرد رشد داخلی..... ۸۲
- ۲-رویکرد جذب صنعتی..... ۸۳
- ۳-روش نوآوری و علم و تکنولوژی: افزایش دانش سرمایه گذاری و نوآوری..... ۸۴
- ۴-مثلت های رشد: ایجاد قطب کانونی برای رشد اقتصادی مناطق شهری..... ۸۷
- عوامل موجود در ورای توسعه اقتصادی مبتنی بر تقاضا..... ۸۸
- ۱-اقتصادهای مبتنی بر دانش..... ۸۸
- ۲-کاتالیزورهایی برای همکاری..... ۹۱
- ۳-حاکمیت اقتصادی جدید..... ۹۲
- ۴-زیرساخت استراتژیکی..... ۹۳
- ۵-استانداردهای زندگی..... ۹۴
- ۶-حاکمیت مطلوب به عنوان اساس محیط های تجاری مساعد..... ۹۷
- ایجاد مسیرهایی جدید برای توسعه اقتصادی شهری پایدار در آسیا..... ۹۹

فصل ۴: خوشه: تئوری، آنالیز و تجربه در شهرهای متراکم آسیایی

- تئوری «پورتز» در خصوص مزیت رقابتی خوشه ها..... ۱۰۴
- مفهوم خوشه ها..... ۱۰۷
- بررسی نوشته هایی در خصوص خوشه ها..... ۱۱۰
- ۱-حمایت در حال افزایش از خوشه ها..... ۱۱۱

۱۱۲.....	۲- روند رشد خوشه های صنعتی در ایران
۱۱۵.....	۳- اسناد بالادستی توسعه خوشه ای در ایران
۱۱۵.....	۴- رویکردهایی برای خوشه های تسهیل کننده
۱۱۸.....	۵- مزایای افزایش رقابت پذیری از طریق توسعه خوشه
۱۱۸.....	الف) ایجاد و توسعه شبکه ها
۱۱۹.....	ب) ایجاد و توسعه سیستم های نوآوری
۱۱۹.....	ج) ایجاد و توسعه محیط های ابتکاری
۱۲۰.....	د) افزایش سرمایه گذاری ناشی از نتایج تحقیق و توسعه
۱۲۱.....	ابزارهایی برای آنالیز خوشه
۱۲۱.....	۱- تحلیل سهم انتقال
۱۲۲.....	۲- تحلیل ضریب مکانی
۱۲۳.....	۳- تحلیل داده / ستاده (I/O)
۱۲۴.....	۴- تحلیل چند معیاره
۱۲۷.....	۵- تحلیل صنایع چند بخشی
۱۳۰.....	نوآوری هایی در زمینه توسعه خوشه رقابتی
۱۳۱.....	۱- خوشه تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات، بنگار، هند
۱۳۴.....	۲- خوشه آموزش، «سلمان»، اندونزی
۱۳۷.....	۳- توسعه خوشه چند صنعتی، چیانگ مای، تایلند
۱۳۹.....	۴- خوشه صنعت پوشاک کشیاف، تیروپور، هند
۱۴۱.....	بکار گیری درس های آموخته شده از توسعه صنعت برای توسعه اقتصاد شهری خوشه محور
فصل ۵: ایجاد اقتصادهای رقابتی محلی: رویکرد و گام هایی تحلیلی	
۱۴۸.....	سه اصل رقابت پذیری در اقتصادهای شهری جدید
۱۴۹.....	اصل ۱: چشم اندازی استراتژیک و طولانی مدت برای توسعه اقتصاد شهری
۱۵۰.....	اصل ۲: رشد درونی و توسعه خوشه صنعتی
۱۵۱.....	اصل ۳: تشریک مساعی و شراکت برای توسعه اقتصادی محلی
۱۵۳.....	مرحله ۱: بررسی محیط سیاسی- اقتصادی محلی
۱۵۶.....	مرحله ۲: آنالیز ۶ محرک رقابت پذیری شهری
۱۵۸.....	۱- شش محرک رقابت پذیری شهری
۱۶۴.....	۲- رقابت پذیری شهری: تکنیک آنالیز
۱۶۶.....	مرحله ۳: بررسی صنعت چند بخشی محلی و ملی به منظور شناخت ساختار صنعتی
۱۶۷.....	۱- تحلیل صنعت چند بخشی
۱۷۰.....	۲- بررسی تغییرات ساختاری در خوشه های بخش صنعتی با گذشت زمان در سطح محلی منتخب

- مرحله ۴: بررسی خوشه‌ها از طریق بخش صنعتی در سطح شهری منتخب..... ۱۷۴
- ۱- انجام نقشه برداری جغرافیایی خوشه های صنعتی در شهرها یا مناطق شهری..... ۱۷۴
- ۲- نقشه برداری ساختاری زنجیره عرضه افزودن ارزش خوشه های صنعتی در شهرها یا مناطق شهری..... ۱۷۷
- مرحله ۵: ارزیابی شکاف‌های موجود در رقابت پذیری خوشه های صنعتی منتخب..... ۱۷۹
- ۱- تجزیه و تحلیل خوشه های صنعتی در شهرها یا مناطق شهری با استفاده از مدل الماس «پورتر»..... ۱۷۹
- ۲- تحلیل تقایص (شکاف‌ها) رقابت پذیری خوشه ۱۸۲
- مرحله ۶: تهیه طرحی استراتژیک برای ایجاد و توسعه خوشه صنعتی در شهر یا منطقه شهری..... ۱۸۴
- ۱- ارائه بیانیه چشم انداز در خصوص نیت استراتژیکی ایجاد و توسعه خوشه صنعتی..... ۱۸۵
- ۲- تهیه طرح کسب و کار برای خوشه صنعتی..... ۱۸۸
- ۳- تهیه برنامه های فعالیتی برای ایجاد و توسعه خوشه..... ۱۸۹
- مرحله ۷: عملیاتی سازی طرح‌های توسعه خوشه ای در شهر یا منطقه شهری..... ۱۹۳
- ۱- رسمیت دادن به خوشه های صنعتی..... ۱۹۴
- ۲- سازماندهی توسعه اقتصاد شهری خوشه محور..... ۱۹۷
- تسهیل ایجاد و توسعه خوشه صنعتی..... ۱۹۹
- تکرار رویکرد توسعه اقتصادی شهری خوشه محور..... ۲۰۰
- منابع..... ۲۰۲